

A group of business professionals in suits are gathered around a table, looking at a laptop. The scene is overlaid with a complex network of glowing blue lines and nodes, suggesting a digital or data-driven environment.

ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ

A background of financial market data, including a red and green line graph and various numerical values in different colors (green, red, yellow) on a dark background.

РИСТЕ ТЕМЈАНОВСКИ

Ристе Темјановски

ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ

Штип, 2024 година

Ристе Темјановски

ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ

Автор

Проф.д-р Ристе Темјановски

ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ

Рецензенти

Проф. д-р Круме Николоски

Проф. Еленица Софијанова

Лектор:

Проф.д-р Толе Белчев

Техничко уредување:

Ристе Темјановски

Издавач:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

За издавачот

уредник на издавачката продукција на УГД

Проф.д-р Лилјана Колева Гудева

Објавено во е-библиотека

<https://e-lib.ugd.edu.mk>

DOI: <https://www.doi.org/10.46763/9786082770413>

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

334.722:001.895(075.8)

ТЕМЈАНОВСКИ, Ристе

Претприемништво и иновации [Електронски извор] / Ристе Темјановски.

- Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Економски факултет, 2024

Начин на пристапување (URL): <http://e-lib.ugd.edu.mk/1181>. - Текст во PDF формат, содржи 219 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 21.03.2024. - Фусноти кон текстот. - Биографски

податоци: стр. 217-218. - Библиографија: стр. 209-216

ISBN 978-608-277-041-3

а) Претприемништво -- Иновации -- Високошколски учебници

COBISS.MK-ID 63319045

Сите права се заштитени. Ниту еден дел од оваа книга не може да биде репродуциран или пренесен во било која форма или со кои било средства, електронски или печатени, вклучувајќи фотокопирање, преснимување или чување во информациски системи, без претходна писмена дозвола од авторот или издавачот.

Оваа книга е одобрена за учебник со Одлука бр. 1202-54/8 на 14.03.2024 од Наставно-научниот Совет на Економскиот факултет при Универзитетот Гоце Делчев – Штип, на 247-та седница одржана на 14.03.2024 година.

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Проф. д-р Ристе Темјановски

ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ

Штип, 2024

ПРЕДГОВОР

Иновациите и претприемништвото се меѓусебно тесно поврзани и испреплетени што ја претставуваат креативната основа на развојот на секоја напредна економија во целина. За да се поттикне и развие претприемништвото, особено во модерна конкурентска средина која е полна со предизвици и исклучително напредни откритија во професијата и науката, неопходно е да се мотивираат претприемачите да бидат иноватори. Паралелно, неопходно е да се промовира креативноста на поединецот и компанијата во бизнис екосистемот.

Претприемништвото е моторна сила на економскиот развој на секое општество, а должност на државата е да ги обезбеди сите услови за негов развој. Во секоја развиена земја претприемачите се тие кои со својата континуирана работа и примена на иновативни решенија најмногу придонесуваат за економскиот развој и отвораат нови работни места. Се намалува невработеноста во земјава, се јакне конкурентската способност на секоја национална економија, се задржуваат младите лица на отворот свои сопствени бизниси. Исклучително е важно да се создадат услови кои ќе обезбедат континуиран развој на претприемништвото, бидејќи тоа ќе придонесе за економски развој. Поради оваа причина, неопходно е да се создаде средина која овозможува креативен, иновативен и слободен развој на претприемачите, што ќе резултира не само со лични придобивки за претприемачот и компанијата, туку и за целата економија. Иновациите се клучен елемент на економскиот раст и развој, затоа е неопходно да се направи напор за создавање иновативна клима и поддршка на иновативните претприемачи.

Глобализацијата даде голем поттик за развојот на претприемништвото во деловниот екосистем, отворајќи нови можности и погледи за претприемнички поединци, корпоративни претприемачи, но и за државите кои ги охрабруваат претприемачите и нивните напори да бидат конкурентни во својата дејност, зголемувајќи го богатството на нацијата.

Во денешниот дигитален поредок, во ерата на четвртата индустриска револуција, иновацијата е разликата помеѓу останувањето на поединецот или компанијата на дното или можноста да се натпреваруваат со најдобрите на пазарот. Без креативно и иновативно претприемништво и стратегија за иновации, компанијата постојано ќе се бори да стекне нов бизнис и да го зголеми профитот, додека останува на дното на пирамидата.

Некогаш само избрана група луѓе во организацијата имаа моќ да создадат нов производ, да лансираат нова услуга, да го изразат своето мислење или дури да зборуваат за нова идеја. За среќа, можностите на поединецот и на компаниите сега се огромни, така што секој има своја шанса да се промовира и настапи на во одредена бизнис околина.

Додека еден претприемач развива сопствен бизнис инспириран од нова идеја во мала бизнис околина, корпоративниот претприемач ги користи своите претприемачки вештини за да ги иновира процесите, производите или услугите на компанијата каде што е вработен.

Живееме во доба на Четврта индустриска револуција или 4IR – или исто така наречена Индустрија 4.0. Глава карактеристика на овој глобален процес е фазата во дигитализацијата на производствениот сектор, водена од водечките трендови на пораст

на податоците и поврзувањето, аналитиката, интеракцијата човек-машина и подобрувањата во роботиката. Секако дека светот во кој живееме е свет во кој иновативноста, знаењето и вештините ги диктираат сите правци на современиот живот. Во овој динамичен свет конкурентноста е составен дел не само во меѓународните и домашни бизнис релации туку и составен сегмент на секојдневните културни навики.

Водејќи се од атрибутите на храброст, решителност, практична применливост на современи модели на раководење, но и подготвеноста за постојано надградување со знаење и информации влегуваме во светот на претприемништвото. Претприемничките вештини денес го движат светот. Тие предизвикаа „тектонско“ поместување во сите процеси на човековите активности: животни навики, начин на учење, работа, забава, спорт, политика и со што го видоизмени целокупниот пејзаж на цивилизациските достигнувања. Со право се смета дека претприемачите го моделираат светот и создаваат еден нов тип на економија - *нова економија со претприемнички знаења, вештини, во кои информациите се највреден ресурс. Како да се биде прв, иновативен и импозантен.*

За полесно разбирање на сите информации, дилеми и расправи поврзани со актуелноста на „феноменот“ на претприемништво ќе ви помогне книгата што е пред вас.

Книгата **ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ** е во согласност со наставната програма што се изучува на *прв и втор циклус на студии на Економскиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип.*

Основна цел на книгата е да даде можности за разбирање и совладување на теоретските и практичните познавања од областа на претприемништвото и да ги оспособи студентите за спознавање, разликување и критичка анализа на следните прашања: Што претставува претприемништвото и каква е неговата улога во стопанството? Како и кога настанува? На што се темелат иновациите и креативноста на поединецот и компанијата? Кои се базичните елементите на виталноста на една компанија, мотивацијата на вработените да се справува со глобалните бизнис предизвици? Какви се тенденциите на дигитализацијата во едно претприемничко опкружување?

Во содржината се опфатени и определени теоретски и методолошки знаења и искуства кои се неопходни за согледување на основните карактеристики во развојот на претприемништвото во Република Македонија.

Концепцијата на книгата е структурирана во 11 глави, каде се прикажани теми со соодветна поврзаност на теоријата и практиката на современата проблематика на претприемништвото кај нас и во светот, со цел на што поедноставен начин и низ практични примери, студентите да можат без тешкотии да ја совладаат оваа материја. Во секојдневниот живот претприемништвото се претставува како деловна активност која донесува материјална корист на поединецот или колективот. Од аспект на развој, тоа се толкува како тежнение за успех и постигнување парична корист. Претприемништвото и иновациите денес стана значаен фактор на реструктурирање на фирмите и корпорациите, на цели национални економии, на цели региони на светското стопанство. Со овој учебник се настојува да се истакне и потребата за објективна научна анализа на нашата економија, оценката на вистинските можности за модернизацијата и вклучување во светските глобални економски текови.

Сепак, најзначајно место во анализата е отстапено на новите промени и содржини на економскиот развој во национални рамки. Нашиот систем и метод на модернизација на економијата мора да се темели на реалните основи на односите „делови“ и „целина“ во согласност со научните сознанија, со што се овозможува одржување на виталноста на современата економска наука во решавањето на најразлични економски проблеми.

Во изготвувањето учебникот **ПРЕТПРИЕМНИШТВО И ИНОВАЦИИ**, консултирана е широка литература од домашни и странски автори, од најразлични

области: микроекономијата, (менаџментот, маркетингот, економиката на мали претпријатијата и др.), макроекономијата, економика на одделни регионалните економски збиднувања и трансформации, глобалните и политичко-економски влијанија, анализи итн. со единствена цел изворно и компетентно презентирање на материјата.

Чувствувам неизмерна потреба да изразам искрена благодарност на стручната помош и искрените совети на рецензентите проф. д-р Круме Николоски и проф. д-р Еленица Софијанова кои помогнаа во дефинирањето на стручните термини и финалниот изглед на овој труд. Благодарност упатувам и кон проф. д-р Толе Белчев, кој несебично одвои доволно време и енергија, и со максимално внимание да го прочита, лекторира и коригира овој труд. Секако тука е помошта и останатите соработници и колеги кои овозможиле комплетно оформување на овој труд.

Сакам во овој труд да ја истакнам значајната стимулаторска улога на Универзитетот „Гоце Делчев“ во доменот на научните истражувања како и неговата професионална подготвеност напишаните трудови да ги направи достапни во јавноста.

Скопје, март 2024

Авторот

СОДРЖИНА

ГЛАВА 1	1
1.ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО КАКО РЕАЛНОСТ ВО СВЕТОТ НА БИЗНИСОТ	1
1.1. Карактеристики на претприемништвото во глобалниот бизнис свет	1
1.2. Универзалната улога на претприемништвото	4
1.3. Поединецот и претприемништвото	6
1.4. Поимно дефинирање на претприемачот и претприемништвото	7
1.4.1. Претприемач	7
1.4.1.1. Улогата на претприемачот	9
1.4.1.2. Профил на претприемачот	10
1.4.2. Претприемништво	13
1.4.2.1. Современи гледишта за претприемништвото	15
1.4.2.2. Тренд во развојот на претприемништвото	15
1.5. Социјално претприемништво	17
1.5.1. Социјалното претприемништво и организациската култура	17
1.5.2. Дефинирање на социјални претпријатија	18
1.5.3. Видови на социјални претпријатија	20
1.6. Женско претприемништво	21
1.6.1. Образованието и дигиталните вештини кај жените претприемачи: нови трендови за вработување и развој на претприемништвото	24
1.6.2. Значење на дигитализацијата и поттик на женското претприемништво	26
1.6.3. Политики за поддршка и поголема застапеност на жените во дигиталниот свет	28
1.7. Суштина на претприемништвото	30
1.8. Претприемачите versus менаџерите	32
ГЛАВА 2	35
2. ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И СОВРЕМЕНИТЕ ЕКОНОМСКИ ТЕОРИИ И ШКОЛИ .	35
2.1. Теорија на Стивен Химер за специфичните предности на фирмата	35
2.2. Теорија на животниот циклус на производот на Рајмонд Вернон	36
2.3. Парадигмата на Џон Данинг	37
2.4. Теоријата на Мајкл Портер за конкурентската предност на нациите	39

2.5. Животниот циклус на претпријатието според Исак Адигес	42
2.6. Школа за претприемништво	46
2.6.1. Процеси и фази на претприемништво	50
2.6.2. Модели во претприемништвото	53
2.6.3. Поврзаноста на претприемништвото и другите научни дисциплини.....	55
ГЛАВА 3	59
3. ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ЕКОНОМСКАТА ОКОЛИНА.....	59
3.1. Претприемништвото и економската еволутивност	59
3.2. Дали претприемништвото припаѓа само во стопанските дејности?	60
3.3. Претприемништвото во современите бизнис процеси	62
3.4. Претприемништвото и економската околина	64
3.4.1. Бихевиористички пристап на претприемништвото.....	66
3.4.2. Тенденции на претприемништвото	66
ГЛАВА 4	69
4. ПАЗАРОТ, КОНКУРЕНТНОСТА И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО	69
4. 1. Пазарот и конкуренцијата во претприемништвото	69
4.1.1. Маркетинг менаџментот и претприемништвото	70
4.1.2.Маркетинг активност во претприемничка околина	71
4.1.2.1. Планирањето на маркетинг активностите во претприемничка околина ..	75
4.1.3 Приод кон пазарот	77
4.2. Значење на иновациите во претприемништвото	78
4.3. Ризикот во работење	79
4.4. Комбинација, рекомбинација и супституција на производствените фактори	80
4.5. Реалокација на ресурсите и оптимизација на приносите	81
4.5.1. Човечкиот фактор како најзначаен ресурс во бизнисот.....	84
4.6. Информатичката технологија и претприемништвото	85
4.6.1. Претприемништвото во дигиталниот свет	86
4.6.1.1. Претприемништвото во ерата 4.0.	89
4.6.1.2. Влијанието на КОВИД-19 пандемијата врз дигиталното претприемништвото во светот	93
4.6.2. Подемот на технолошкиот развој и претприемништвото.....	95
4.7. Претприемништвото како витална енергија на развиените економии	96
ГЛАВА 5	99
5. ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И РАЗВИВАЊЕ ПАЗАРНИ СТРАТЕГИИ.....	99
5.1. Модел на планирање во мали фирми	99

5.2. Почетни стратегии	100
5.3. Стратегиско планирање и почетни стратегии	104
5.4. Стратегии на инвестирање	105
5.4.1. Бизнес ангели	105
5.4.2. Сфери на пласман - кога и каде инвестираат бизнис ангелите?.....	106
5.4.3. Видови бизнис ангели	107
5.5. Мотиви и критериуми за инвестирање	109
ГЛАВА 6	111
6. ПРЕТПРИЕМНИЧКИ БИЗНИС ПЛАН	111
6.1. Планирањето и претприемништвото	111
6.2. Значење на бизнис планот	111
6.3. Карактеристики на бизнис планот.....	113
6.4. Структура на бизнис планот	114
6.5. Кој ги изготвува бизнис планот?	116
6.6. Видови бизнис планови	117
6.6.1. Пазарен план.....	118
6.6.2. План за менаџмент	120
6.6.3. План за финансиски менаџмент.....	120
6.7. Буџет.....	121
6.8. Изработка на планот.....	122
ГЛАВА 7	125
7. ОРГАНИЗАЦИЈА И ПРЕТПРИЕМНИЧКО ОДНЕСУВАЊЕ	125
7.1. Мотивацијата во развојот на функционирањето на претприемништвото	125
7.2. Претприемничко однесување	126
7.3. Улогата на претприемничката идеја во функционирањето на капиталот	127
7.4. Улогата на организацијата во функција на претприемништвото	129
7.5. Управување со развојот и промените.....	130
7.6. Претприемничко однесување во претпријатието што расте.....	131
7.7. Култура.....	134
7.7.1. Културата и улогата на основачот.....	137
7.7.2. Култура и изведба	138
7.7.3. Етика	138
7.7.4. Претприемништвото и организациската култура	140

ГЛАВА 8	143
8. ИНОВАЦИИТЕ КАКО ГЛАВЕН ДВИГАТЕЛ НА БИЗНИС ПРОМЕНИТЕ.....	143
8.1. Иновациите како фундаментален инструмент на претприемништвото.....	143
8.1.1. Концептот на иновативни системи	145
8.2. Креативноста - како предуслов за иновативниот успех.....	146
8.2.1. Извори на креативноста	147
8.2.2. Дали општеството поседува доволно креативни кадри.....	148
ГЛАВА 9	151
9. МЕРКИ ЗА ПОДДРШКА НА ПРЕТПРИЕМНИЧКАТА ИНОВАТИВНОСТ	151
9.1. Бизнес инкубатори и научни паркови	151
9.1.1. Изборот на локација на бизнис инкубаторите	152
9.1.2. Научни паркови.....	153
9.2. Business link организации	154
9.3. Бизнес мрежи - Business network	155
9.4. Мерки на поддршка на локалното претприемништво.....	157
ГЛАВА 10	161
10. КОРПОРАЦИСКО ПРЕТПРИЕМНИШТВО	161
10.1. Интрапретприемач (intrapreneur).....	162
10.1.1. Карактеристики на интрапретприемач (intrapreneur).....	165
10.2. Корпорациски потфати.....	165
10.3. Пречки за примена на претприемништвото во големите претпријатија.....	168
10.4. Надминување на проблемите од примената на претприемништвото во големите претпријатија	168
10.5. Планирањето и претприемништвото.....	170
10.6. Институционалните проблеми и претприемништвото.....	171
ГЛАВА 11	173
11. ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	173
11.1. Придружни проблеми во македонската економија по осамостојувањето како предуслов за развој на претприемништвото.....	174
11.2. Политика на поддршка на малите и средни претпријатија и на претприемништвото во Република Северна Македонија.....	178
11.3. Пазарната ориентација и политика на поддршка на малите и средни претпријатија и претприемништвото во Република Северна Македонија.....	179
11.4. Човечкиот фактор како најзначаен ресурс за конкурентноста на пазарот во Република Северна Македонија	188

11.5. Развивање на претприемничката свест во економијата на Република Северна Македонија.....	189
11.6. Претприемнички инкубатори и зони	190
11.7. Форми на помагање на претприемничките компании.....	191
11.8. Финансиски извори и мерки наменети за поттикнување на претприемништвото во Република Северна Македонија.....	194
11.8.1. Каде се македонските бизнис ангели?.....	196
11.9 Институционални политики и активности за поддршка и развој на МСП	197
ПРИЛОГ: КРАТОК ВОДИЧ ЗА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО.....	205
ЛИТЕРАТУРА.....	209
БИОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ.....	217

ISBN 978-608-277-041-3